

ارزیابی اقتصاد گردشگری در روستاهای مازندران (مطالعه موردی: دهستان نامل کنار علیا از بخش مرکزی شهرستان نور)

امین ابراهیمی دهکردی^{۱*}

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه مازیار، دانشکده هنر و معماری، گروه شهرسازی، رویان، مازندران

چکیده

گردشگری در پنج دهه اخیر به عنوان یک فعالیت بشری و از صنایع با رشد بالا و گسترده شناخته شده است. از دیگر سو توسعه روستاها همانند شهرها در دستور کار برنامه ریزان قرار گرفته است، لذا ضرورت توجه به حوزه گردشگری، به عنوان راهکار مناسبی در راستای توسعه روستایی مورد وفاق همه کارشناسان است. این پژوهش به دنبال ارزیابی و تحلیل اثرات گردشگری بر توسعه اقتصادی روستایی بخش مرکزی شهرستان نور در استان مازندران است که شامل ۷ دهستان می باشد. این پژوهش به لحاظ ماهیت از نوع کاربردی بوده و مطالعه به صورت توصیفی-تحلیلی انجام شده است، داده ها کیفی است و داده اندوزی از دو شیوه کتابخانه ای و میدانی انجام شده است. در بخش مطالعات میدانی از ابزار پرسشنامه استفاده شد که به روش نمونه گیری تصادفی ساده انجام گرفته است. پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده با کمک نرم افزارهای رایانه ای Excel و Spss و بهره گیری از روش تحلیل عاملی، تحلیل خوشه ای و همچنین تکنیک تاپسیس استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می دهد که اولاً درآمدزایی از طریق گردشگری، بیشتر در بخش فروش محصولات کشاورزی، خدمات گردشگری و تولیدات بومی بوده. طبق نتایج تحقیق از بین جامعه آماری منتخب، روستای عباسا بیشترین و روستای کاردیکلا کمترین بهره مفید را از صنعت گردشگری در منطقه برده اند.

واژه های کلیدی: اقتصاد روستایی، گردشگری روستایی، توسعه اقتصادی، شهرستان نور

مقدمه

می‌توان گفت که تحقیقات جدی در زمینه اقتصاد گردشگری از اواسط دهه ۱۹۶۰ شروع شده است. از اولین مطالعات گردشگری با نگاه اقتصادی، کتاب (Knetsch and Clawson 1966) با عنوان *Recreation Outdoor of Economics* که بیشتر در مورد مسائل محیطی و محیط‌زیست بحث می‌کند و نیز کارهای انجام‌شده توسط گری (1966) و گادری (1961) و گراکیس (1965) است.

در سال‌های بعد نیز (گری، ۱۹۷۰) با انتشار کتابی، ارتباط بین مسافرت‌های بین‌المللی و تجارت بین‌الملل را بیان نمود. در طی ۵۰ سال اخیر، رشد خوبی را در مطالعات و تحقیقات گردشگری شاهد هستیم و عملاً با انتشار مجله‌های علمی *Tourism of Annals* و مخصوصاً *Journal of Travel* *Tourism management*، *research* *Research economics Tourism* (1950)

در زمینه اقتصاد گردشگری نیز تحقیقات وسیع‌تری صورت پذیرفته است. در سال ۲۰۰۷ نیز با تأسیس انجمن اقتصاد گردشگری (IATE) به صورت رسمی مطالعات جامع‌تر و هدفمندتری در حال انجام است. بر اساس گزارش UNWTO در طی شش دهه اخیر، گردشگری، دارای رشدی پیوسته بوده و امروزه یکی از بزرگ‌ترین بخش‌های اقتصادی است که دارای بیشترین نرخ رشد در بین سایر بخش‌ها می‌باشد. بر اساس برآورد WTTC گردشگری، ۱۰ درصد از GDP جهانی را در برمی‌گیرد (۱۰ تریلیون دلار) و با رشد کنونی ۴ درصدی تا سال ۲۰۲۰ تقاضای گردشگری در جهان به ۶٫۱ میلیارد دلار خواهد رسید و از ده شغل در جهان، یکی را به خود اختصاص خواهد داد (تقریباً ۳۲۸ میلیون شغل). امروزه گردشگری بالغ بر ۶ تریلیون دلار ارزش‌افزوده در سال ایجاد و شغل ۲۵۵ میلیون نفر در جهان را تأمین می‌کند.

گردشگری می‌تواند برای کشورهای در حال توسعه دارای پیامدهای مختلف اجتماعی، اقتصادی و محیطی باشد (حسین زاده دلیر و حیدری، ۱۳۸۲). از جمله مهم‌ترین پیامدهای مثبت و منفی گردشگری به خصوص در کشورهای کمتر توسعه‌یافته عبارت‌اند از: مثبت (درآمد و مشاغل از گردشگری، حفاظت از میراث‌های فرهنگی و طبیعی برای گردشگری، افزایش شناخت از طریق گفتمان، ایجاد امکانات جدید برای منطقه و...) و از جمله پیامدهای منفی (آلوده سازی محیط طبیعی مثل آلوده سازی سواحل، کوهستان‌ها و...، تخریب محیط از طریق ساخت‌وسازها مثل هتل‌ها و...، اثرات نامطلوب بر ارزش‌ها و معیارهای اجتماعی و...) می‌باشد (Ardestani, 2008:182).

با توجه به اهمیت ورود روستاها با پتانسیل عظیم فرهنگی و طبیعی در حوزه گردشگری از یک سو، همچنین وجود فقر و مشکلات اقتصادی و مهاجرت روستاییان از دیگر سو، توجه به بدیل‌های دیگر اقتصادی همانند گردشگری ضروری می‌باشد (Oshtory Mehrjerdi, 2011:84). گردشگری از عوامل اصلی توسعه پایدار در سطوح اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی است که در سال‌های اخیر رویکرد گسترده‌ای به موضوع طبیعت‌گردی داشته است (Mandi, 1988). همچنین تنوع فعالیت‌های مربوط به صنعت گردشگری باعث شده تا رونق این بخش، اثرهای اقتصادی بالایی را برای اقتصاد کشورها در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی ایجاد کند. رشد و گسترش گردشگری به شیوه متداول امروزی از جمله پدیده‌های مهم اواخر قرن بیستم است و نواحی روستایی و کوهستانی از مهم‌ترین عرصه‌هایی هستند که در زمینه گردشگری و فعالیت‌های وابسته به آن مورد توجه قرار گرفته‌اند (Anabestani & et al, 2012:2). این

صنعت در سال‌های اخیر به‌عنوان یک عامل مهم در تحولات و توسعه‌ی نواحی روستایی مورد توجه واقع شده است، زیرا سطح درآمد حاصل از بخش کشاورزی در دهه‌ی اخیر دچار افول شدیدی شده است و همین امر سبب شده که میزان درآمد بخش کشاورزی قادر به تأمین نیازها و تقاضای روزافزون ساکنان روستاها نباشد. استان مازندران، با دارا بودن شرایط ویژه اقلیمی و بهره‌مندی از جاذبه‌های گوناگون طبیعی، فرهنگی و تاریخی و نیز با موقعیتی ممتاز در دامنه‌های سلسله جبال البرز، دارای استعدادهای فراوان در توسعه صنعت گردشگری است (شیخ اعظمی، ۱۳۹۳).

در این میان شهرستان نور به لحاظ موقعیت ممتاز جغرافیایی (و شهرت به پایتخت ساحلی ایران) و بهره‌مندی از توان‌های بسیار در حوزه طبیعت‌گردی، گردشگری روستایی و کشاورزی، از پدیده گردشگری تأثیر پذیرفته و بر آن تأثیرگذار بوده است اما به دلیل عدم شناخت دقیق و علمی از توان‌ها، تنگناها و قابلیت‌های آن و نیز نبود یک برنامه جامع و علمی در بهره‌برداری‌های درست از قابلیت‌های موجود تاکنون از این توان‌ها برای رسیدن به توسعه اقتصادی و اجتماعی بهره‌گیری کافی نشده است که این خود اهمیت و ضرورت تحقیق حاضر را نشان می‌دهد. هدف کلی از نگارش مقاله حاضر، شفاف‌سازی ارتباط بین گردشگری و توسعه اقتصادی روستاهای هدف گردشگری و همچنین ارائه پیشنهادهایی در زمینه بهره‌گیری مناسب‌تر از توان‌های بالقوه و بالفعل گردشگری در این شهرستان است.

پیشینه پژوهش

در خصوص گردشگری روستایی و اقتصاد روستایی پژوهش‌های زیادی انجام شده که هرکدام از جنبه‌ای متفاوت به این حوزه پرداخته‌اند، در زیر برخی از مهم‌ترین پژوهش‌ها آورده شده است:

محمدحسین ایمانی خوشخو و ولی‌الله علی زاده (۱۳۹۲)، در مقاله: اقتصاد گردشگری (مروری بر پیشینه تحقیق در خارج و داخل) به مبانی نظری اقتصاد گردشگری و سیر تحول آن پرداخته‌اند.

محمدرضا کهن‌سال و هادی رفیعی (۱۳۹۲)، در پژوهش خود با عنوان: بررسی پتانسیل اشتغال زایی بخش کشاورزی در عرصه‌های اقتصاد شهر و روستا (مطالعه موردی: استان خراسان رضوی)، با تأکید بر بخش اقتصاد در حوزه کشاورزی به اقتصاد روستایی پرداخته‌اند.

پرستو بادی، عبدالحمید پاپ زن، کیومرث زرافشانی و شهپر گراوندی (۱۳۹۱) در مقاله: مطالعه وضعیت گردشگری روستایی در روستای خانقاه از دیدگاه اهالی روستا؛ با استفاده از تئوری بنیانی به گردشگری روستایی و ارزیابی منافع آن از دیدگاه ذینفعان بومی پرداخته‌اند.

مریم قهرمان (۱۳۹۱) در حوزه موضوع گردشگری پژوهش: توسعه گردشگری پایدار روستایی و جایگاه بافت‌های باارزش روستا (مطالعه موردی: روستای سیمین شهر همدان) را ارائه داده است که به ارزش‌های بافت‌های تاریخی به‌عنوان جاذبه‌های گردشگری و توسعه اقتصاد روستایی پرداخته‌اند.

مسعود مهدوی حاجیلویی و بهار بیشمی (۱۳۹۳): توسعه گردشگری زمستانی در مقاصد روستایی (مطالعه موردی: روستاهای حاشیه پیست اسکی شمشک شمال تهران): به گردشگری فصلی در روستا با تأکید بر ورزش اسکی پرداخته‌اند و نقش این‌گونه گردشگری را ارزیابی کرده‌اند.

همچنین مطالعات دیگری در زمینه گردشگری روستایی انجام شده که عبارت‌اند از:

خانی و همکاران (۱۳۹۱)، شرفی و همکاران (۱۳۹۱)، تقوایی و همکاران (۱۳۹۱)، عاشری و حیدری

ثانی (۱۳۹۱)، قاسمی و مرادی مسیحی (۱۳۹۲)، ساندهو (۱۹۸۸)، تامپسون (۲۰۰۷)، اریک مارسیسیا دراتو و همکاران (۲۰۱۲)، نوری و زند (۲۰۱۳)، اسماعیلزاده (۲۰۱۳)، کماری و همکاران (۲۰۱۳).

تعاریف مفاهیم و مبانی نظری

بر اساس تعریف سازمان جهانی توریسم (WTO)، «توریسم» شامل فعالیت‌های اشخاصی است که به خارج از محیط عمومی و معمولی خود مسافرت و در آنجا اقامت می‌کنند، مشروط بر اینکه این اقامت کمتر از یک روز و بیشتر از یک سال نباشد و با اهدافی همانند تفریح، تجارت و غیره در ارتباط باشد (Hosseinzade dalir & Heydari:2003,25-26).

گردشگری

توریسم واژه فرانسوی است، تور در زبان فرانسوی به معنای حرکت دورانی، عمل پیمودن، طی کردن، سیر کردن و گردش کردن است (Thompson,2007). واژه گردشگری نخستین بار در سال ۱۸۱۱، در مجله انگلیسی به نام اسبورتینگ مارگازین آمد (Mahallati,2001).

گردشگری روستایی

گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی که دربردارنده آثار مثبت یا منفی برای محیط‌زیست روستا می‌باشد (سقای، ۱۳۸۲). به بیان دیگر شکلی از گردشگری در طبیعت روستا است که فرصت‌های منحصربه‌فردی را برای یکپارچه ساختن توسعه روستایی، گردشگری، مدیریت منابع و مدیریت مناطق حفاظت‌شده در بسیاری از نقاط دنیا ارائه می‌دهد (عاشری و حیدری ثانی، ۱۳۹۱). این نوع گردشگری مروج بقاء محیط‌زیست بوده و برای گردشگران تجربه‌ای مثبت و آموزنده است و عملاً شکلی از گردشگری پایدار است که به محیط روستایی وابسته می‌باشد. گردشگری روستایی به‌عنوان یک فعالیت تفریحی، اجتماعی در نیمه دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد. (Williams,1997).

گونه‌های گردشگری روستایی در نمودار (۱) معرفی شده است.

نمودار ۱: گونه‌های گردشگری روستایی منبع: (Williams,1997)

اثرات گردشگری روستایی:

توسعه روستایی:

توسعه روستایی راهبردی است که به منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی اقشار و گروه‌های خاص از مردم روستا طراحی شده است (سعیدی، ۱۳۷۵). مواردی چون بهبود و بهره‌وری با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، تقویت خوداتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان تلاش می‌کند که در آن‌ها قدرت، توان و اختیار بهره‌گیری از قابلیت‌ها و منابع در اختیارشان را تقویت کند تا به واسطه آن بتوانند وضعیت موجودشان را به وضعیت مناسب و مطلوب‌تر تغییر دهند (Azkia, 2002:22).

توسعه اقتصادی روستا از طریق گردشگری:

یکی از راهبردهای تأثیرگذار در توسعه روستایی، گردشگری روستایی می‌باشد (Drutu, 2012). گردشگری روستایی از یک طرف می‌تواند نقش مهمی را در متنوع سازی اقتصاد جوامع روستایی در قالب صنعت گردشگری ایفا نماید و از طرف دیگر می‌تواند وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی، از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استاندارد زندگی مردم محلی به حساب آید (قاسمی و مسیحی، ۱۳۹۲). همچنین این صنعت می‌تواند نقش عمده‌ای را در توانمندسازی مردم محلی و توسعه منابع انسانی و تنوع‌بخشی و رشد اقتصادی و همچنین خلق فرصت‌های شغلی جدید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌های اقتصادی و اجتماعی ایفا نماید (MahmoudiChenari & et al, 2015:4).

۱. اثرات اجتماعی و فرهنگی:

از اصلی‌ترین و بااهمیت‌ترین جنبه‌های گردشگری، جنبه اجتماعی و فرهنگی آن می‌باشد. گردشگری به‌عنوان یک پدیده اجتماعی- فرهنگی در روابط بین جوامع و فرهنگ‌ها اثرات عمیقی بر جامعه و مردم به‌جای می‌گذارد و منشأ تغییرات، تحولات و الگوبرداری‌های گوناگون می‌شود (Bemanian & Mahmoudinejad, 2009:27). مقصود از اثرات اجتماعی و فرهنگی، تغییراتی در هنر، عادات، رسوم و معماری است که در تجربه‌های روزانه، ارزش‌ها، شیوه زندگی و محصولات هنری و فکری جامعه میزبان رخ می‌دهد. این تغییرات بلندمدت‌تر است و در نتیجه رشد صنعت گردشگری رخ خواهد داد (Eirvani & Pour Khosravani, 2012:146).

۲. اثرات اقتصادی:

یکی از مهم‌ترین دلایل توجه دولت‌ها به گردشگری، اثرات اقتصادی این صنعت در توسعه و پیشرفت منطقه می‌باشد. گردشگری ضمن ایجاد یک سلسله فعالیت‌های جدید در جامعه موجب فعال شدن سایر بخش‌های اقتصادی شده و می‌تواند در موازنه ارزی نیز اثرات ارزنده‌ای داشته باشد (Bemanian & Mahmoudinejad, 2009:22).

۳. اثرات زیست‌محیطی:

از لحاظ زیست‌محیطی، با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران روستایی با محیط طبیعی، در صورت عدم مدیریت این فرایند، در بسیاری از موارد گردشگری می‌تواند به تخریب محیط‌زیست منجر شود. برای پایداری گردشگری، حفظ محیط‌زیست و ارتقای آن، از اولین ضرورت‌ها به حساب می‌آید. حتی از نظر وضعیت فیزیکی روستاها، حفظ بافت‌های باارزش روستایی، مسکن سنتی و متناسب با اقلیم منطقه و شیوه‌های مختلف سکونت‌گزینی در گردشگری مورد تأکید است (مهدوی، ۱۳۸۶).

مواد و روش تحقیق

در این تحقیق روش مطالعه توصیفی-تحلیلی می‌باشد و داده‌ها از نوع کیفی است. جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی انجام شده است. در بخش مطالعات میدانی از ابزار پرسشنامه استفاده شد، برای توزیع پرسشنامه بین جامعه آماری از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده بهره گرفته شد. جامعه آماری پژوهش انجام‌شده ساکنان محلی روستاهای هدف گردشگری در دهستان‌های بخش مرکزی شهرستان نور می‌باشد. در این راستا ابتدا تعداد خانوارهای روستایی نمونه در سطح ناحیه مورد مطالعه با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران با خطای ۰/۰۴ محاسبه و سپس بر اساس توزیع نسبی خانوارها در هر روستا از تعداد ۳۵۵ نمونه مورد نظر تعداد ۱۵۰ نمونه به روستای عباسا، ۶۰ نمونه به روستای سلیاکتی، ۵۰ نمونه به روستای شهرکلا، ۴۰ نمونه به روستای گندیاب پایین، ۲۰ نمونه به روستای خوریه، ۲۰ نمونه به روستای سرکاج و ۱۵ نمونه به روستای کاردیکلا اختصاص داده شد. روستاهای نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران برای تکمیل پرسشنامه انتخاب گردید. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از نرم‌افزارهای Excel و Spss (روش تحلیل عاملی، تحلیل خوشه‌ای و تکنیک تاپسیس) استفاده شده است. جدول شماره (۱) شاخص‌های مورد بررسی در تحقیق را نشان می‌دهد.

جدول ۱: معرفی شاخص‌های پژوهش (اقتصادی)

شاخص‌ها	مؤلفه
X1. میزان اشتغال	اقتصادی
X2. میزان تولید محصولات کشاورزی	
X3. میزان فروش محصولات کشاورزی	
X4. میزان تولید صنایع دستی و محصولات بومی	
X5. میزان فروش صنایع دستی و محصولات بومی	
X6. میزان درآمدزایی	
X7. میزان افزایش قیمت زمین و ویلا	
X8. افزایش اجاره‌بهای واحدهای مسکونی و توریستی	
X9. میزان سرمایه‌گذاری در بخش خدمات رفاهی	

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان نور در سال‌های نه‌چندان دور با نام سولده بخشی از شهرستان آمل بوده است. این شهرستان پس از جدا شدن از آمل دارای سه بخش مرکزی، بلده و چمستان می‌باشد. بخش مرکزی شهرستان نور شامل شهرهای نور (مرکز شهرستان)، رویان (علمده) و ایزدشهر می‌باشد. بخش بلده نیز به مرکزیت شهری قدیمی به همین نام در ۸۵ کیلومتری جنوب شهر نور قرار دارد و پل ارتباطی میان دو جاده مهم هراز و چالوس است.

نقشه شماره ۱: نقشه استان مازندران به تفکیک شهرستان
منبع: (ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۶)

شهرستان نور دارای ۳ دهستان به نام‌های: دهستان میان‌بند، دهستان ناتل‌کنار سفلی و دهستان ناتل‌کنار علیاد می‌باشد که نمونه مورد بررسی این پژوهش دهستان مرکزی ناتل‌کنار علیا می‌باشد که شامل ۷ روستا می‌باشد.

روستاهای دهستان ناتل‌کنار علیا

سرکاج با ۱۱۶ خانوار و ۶۳۰ نفر جمعیت (۳۳۰ مرد، ۳۰۰ زن) و حدود ۴۱۵ نفر باسواد دارد. فاصله این روستا تا مرکز بخش ۸/۵ کیلومتر است و راه اصلی این روستا آسفالت است. دین اهالی اسلام و زبان اهالی روستا فارسی با گویش محلی. دبستان و مدرسه راهنمایی دارد. در این روستا آب‌لوله‌کشی، برق، گاز، تلفن، خانه بهداشت، تعمیرگاه ماشین، حمام وجود دارد. از محصولات مهم روستا برنج و مرکبات می‌باشد.

عباسا با ۸۰۰ خانوار و ۴۷۵۰ نفر جمعیت (نیازمند منبع) یکی از بزرگ‌ترین روستاهای شهرستان نور می‌باشد که فاصله تا مرکز بخش ۵/۵ و راه اصلی آن آسفالت است. دین اهالی روستا اسلام، شیعه و زبان آن‌ها فارسی با گویش محلی است. در این روستا کودکستان، دبستان، مدرسه راهنمایی وجود دارد. آب‌لوله‌کشی - برق، گاز، تلفن، خانه بهداشت، دفتر مخابراتی، صندوق پست نیز دارد از محصولات مهم روستا برنج، مرکبات و کاشت انواع سبزی‌ها می‌باشد.

شهرکلا با ۲۵۰ خانوار و ۱۸۵۰ نفر جمعیت (۹۸۶ مرد و ۸۶۴ زن) ۱۲۶۰ نفر باسواد دارد. فاصله تا مرکز بخش ۶/۵ کیلومتر است راه اصلی آن آسفالت است. دین اهالی اسلام، شیعه و زبان آن‌ها فارسی با گویش محلی مازنی، دبستان و مدرسه راهنمایی دارد. در این روستا آب‌لوله‌کشی، برق، گاز، خانه بهداشت، تلفن و یک مسجد وجود دارد از محصولات مهم روستا برنج می‌باشد.

گندیاب پایین با ۲۷۰ خانوار و ۱۴۵۰ نفر جمعیت (۷۰۳ مرد، ۷۴۷ زن) ۹۵۴ نفر باسواد می‌باشد

فاصله تا مرکز بخش ۴ کیلومتر و راه اصلی آن آسفالت است. دین اهالی اسلام، شیعه و زبان آن‌ها فارسی با گویش محلی. دبستان و مدرسه راهنمایی دارد. در این روستا آبلوله‌کشی، برق، تعمیرگاه ماشین، جایگاه پمپ گاز، تلفن، خانه بهداشت و یک مسجد وجود دارد و از محصولات آن برنج و مرکبات است.

سلیاکتی با ۲۷۳ خانوار و ۱۹۶۰ نفر جمعیت، ۱۱۶۳ نفر باسواد دارد. فاصله تا مرکز بخش ۷ کیلومتر و راه اصلی آن آسفالت است. دین اهالی اسلام، شیعه و زبان آن‌ها مازنی (طبری). دبستان، مدرسه راهنمایی دارد. آبلوله‌کشی، برق، گاز، تلفن، دفتر مخابرات، صندوق پست، خانه بهداشت، جایگاه عرضه سوخت، شرکت تعاونی و مسجد وجود دارد. محصولات مهم آن برنج و انواع سبزی‌ها می‌باشد.

خوریه (خوریه، ناتل، خوردینکلا) با ۱۴۴ خانوار و ۸۴۰ نفر جمعیت (۴۱۵ مرد و ۴۲۵ زن)، ۴۳۵ باسواد دارد. فاصله تا مرکز بخش ۷/۵ کیلومتر و راه اصلی آن آسفالت است. دین اهالی اسلام، شیعه و زبان آن‌ها فارسی با گویش محلی. دبستان ابتدایی دارد در این روستا آبلوله‌کشی، برق، تلفن، حمام، خانه بهداشت و مسجد وجود دارد. محصولات مهم روستا برنج، مرکبات، انواع سبزیجات است. (ناتل دارای قبرستان بزرگ و سه بقعه زیارتی می‌باشد)

کاردیکلا با ۱۱۶ خانوار جمعیت (۳۴۵ مرد، ۲۶۲ زن) ۴۸۵ نفر باسواد دارد. فاصله آن تا مرکز بخش ۹/۵ کیلومتر و راه اصلی آسفالت است. دین اهالی اسلامی، شیعه و زبان آن‌ها فارسی با گویش مازنی. دبستان و مدرسه راهنمایی دارد. در این روستا آبلوله‌کشی، برق، گاز، تلفن، دفتر مخابرات، خانه بهداشت و کارخانه برنج‌کوبی ۲ باب و اداره جنگلبانی و یک مسجد وجود دارد. محصول مهم آن برنج می‌باشد.

بحث و یافته‌ها

در این پژوهش باهدف ارزیابی و تحلیل اثرات اقتصادی گردشگری بر سکونتگاه‌های روستایی شهرستان نور، ۹ شاخص اقتصادی، در قالب پرسشنامه بین ساکنین ۷ روستا از دهستان ناتل‌کنار علیا بخش مرکزی شهرستان نور توزیع گردید. پس از به دست آوردن اطلاعات توصیفی و شمارش وزن‌هایی که از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده بود، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده ابتدا میانگین اوزان شاخص‌ها محاسبه و سپس با توجه به میزان همبستگی هریک از ۹ شاخص اقتصادی با روش تحلیل عاملی به دو عامل تبدیل شد (جدول شماره ۲). با توجه به شاخص‌هایی که در این دو عامل قرار گرفت، عامل اول درآمدزایی از طریق خدمات و حضور گردشگران و عامل دوم درآمدزایی از طریق تولیدات کشاورزی و تولیدات بومی نام‌گذاری و وزن هر عامل نیز مشخص شد.

جدول ۲: تبدیل شاخص‌ها به دو عامل در تحلیل عاملی

عامل‌های اقتصادی		شاخص‌های اقتصادی
عامل اول: درآمدزایی از طریق حضور گردشگران و ارائه خدمات به آن‌ها	عامل دوم: درآمدزایی از طریق تولیدات کشاورزی و تولیدات بومی	
		میزان اشتغال
		میزان تولید محصولات کشاورزی
		میزان فروش محصولات کشاورزی
		میزان فروش تولیدات بومی
		میزان تولید صنایع دستی
		میزان درآمدزایی
		میزان افزایش قیمت زمین
		افزایش اجاره واحدهای مسکونی و تجاری
		میزان سرمایه‌گذاری در بخش خدمات رفاهی

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

با استناد به مقادیر استخراج‌شده از مجذور بار عاملی، عامل اول قادر است ۷۱٫۲ درصد از واریانس را محاسبه و توضیح دهد. درحالی‌که عامل دوم با مقدار ویژه ۲۳٫۷ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. به این ترتیب، عامل اول در افزایش درآمد روستاییان و به‌طور کلی اقتصاد منطقه تأثیر بیشتری داشته است. امتیاز هر یک از شاخص‌های اثرات اقتصادی در عامل ۱ (درآمدزایی از طریق حضور گردشگران و ارائه خدمات به آن‌ها) و عامل ۲ (درآمدزایی از طریق تولیدات کشاورزی و تولیدات بومی و صنایع دستی) در جدول شماره ۴ آورده شده است. طبق نتایج این جدول شاخص X_4 (میزان تولیدات بومی و تولید صنایع دستی) با امتیاز ۰٫۴۱۴ در درآمدزایی از طریق تولیدات کشاورزی و صنایع دستی و تولیدات بومی بیشترین نقش را داشته است؛ و شاخص X_3 (میزان فروش محصولات) با امتیاز ۰٫۲۶۳ بیشترین نقش را در عامل درآمدزایی از طریق حضور گردشگران و ارائه خدمات به آن‌ها داشته است.

جدول ۳: امتیاز هر یک از متغیرهای اقتصادی در هر یک از عامل‌ها

شاخص‌ها		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9
مؤلفه اقتصادی	عامل ۱	۰٫۱۳۲	۰٫۰۷	۰٫۲۶۳	۰٫۱۱	۰٫۱۳۶	۰٫۱۲۱	۰٫۱۸۳	۰٫۲۱۳	۰٫۱۶۴
	عامل ۲	۰٫۰۷۶	۰٫۲۰۶	۰٫۱۱۵	۰٫۴۱۴	۰٫۳۷۹	۰٫۰۶۰	۰٫۰۴۵	۰٫۲۰۴	۰

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

برای مشخص کردن اثرات مؤلفه‌های اقتصادی در هر یک از ۷ روستای انتخاب‌شده مجدداً میانگین امتیاز شاخص‌ها در تکنیک TOPSIS منتقل شد. پس از انجام مراحل کار با تاپسیس و رتبه‌بندی روستاها،

مشخص شد که روستاهای سرکاج، عباسا، شهرکلا، گندیاب پایین، سلیاکتی، خوریه، کاردیکلا به ترتیب بیشترین بهره اقتصادی را از گردشگری برده‌اند (جدول شماره ۴).

جدول ۴: امتیاز تاپسیس و رتبه هر یک از روستاها در شاخص‌های اقتصادی

رتبه اقتصادی	امتیاز تاپسیس	روستا
۱	.۹۴۲	عباسا
۲	.۸۱۱	سلیاکتی
۳	.۶۵۱	شهرکلا
۴	.۵۸۸	گندیاب پایین
۵	.۰۶۱	خوریه
۶	.۵۰۹	سرکاج
۷	.۴۲۲	کاردیکلا

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

پس از رتبه‌بندی روستاها به وسیله تاپسیس و مشخص شدن سهم هر یک از آن‌ها در توسعه اقتصادی منطقه و همچنین میزان متحمل شدن هزینه‌های زیست‌محیطی توسط هر یک از آن‌ها، اقدام به سطح‌بندی روستاها با تحلیل خوشه‌ای شد. همان‌طور که از جدول شماره ۶ پیداست در مرحله اول سه خوشه به دست آمد و امتیاز هر خوشه مشخص شد.

جدول ۵: مراکز نهایی خوشه‌ها (وزن خوشه‌ها)

VAR	خوشه		
	۱	۲	۳
-	-.۶۷	.۴۴	-۱،۱۲

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

با توجه به امتیاز هر خوشه بدیهی است که خوشه دوم در جایگاه بالاتری از سطح برخوردار قرار دارد. خوشه‌های اول و سوم نیز به این دلیل که امتیازات پایین و تقریباً مشابهی کسب کرده‌اند، ادغام شده و خوشه جدیدی ایجاد کرده‌اند؛ بنابراین می‌توان روستاها را در دو سطح برخوردار و غیر برخوردار سطح‌بندی کرد. روستاهایی که در خوشه دوم قرار گرفتند (عباسا، سلیاکتی، شهرکلا، شهرکلا، گندیاب پایین) برخوردار از شاخص‌های توسعه در صنعت گردشگری و روستاهایی که در خوشه اول و سوم قرار گرفتند (خوریه و سرکاج، کاردیکلا) غیر برخوردار از سطوح توسعه در این زمینه هستند (جدول شماره ۶).

جدول ۶: قرارگیری روستاها در دو خوشه و امتیاز هریک از آنها در خوشه مربوطه

نام روستا	خوشه	سطح بندی توسعه یافتگی
عباسا	۲	برخوردار از توسعه
سلیاکتی	۲	برخوردار از توسعه
شهرکلا	۲	برخوردار از توسعه
گندیاب پایین	۲	برخوردار از توسعه
خوریه	۳	غیر برخوردار از توسعه
سرکاج	۱	غیر برخوردار از توسعه
کاردیکلا	۳	غیر برخوردار از توسعه

منبع: (نگارنده، ۱۳۹۷)

نتیجه گیری

گردشگری به عنوان فعالیتی چندوجهی که علاوه بر ارتقا مناسبات اجتماعی و فرهنگی به عنوان فعالیتی اقتصادی هم تعریف می شود. روستاها در دهه های اخیر با معضلات زیادی از جمله رکود اقتصادی و مهاجرت ساکنان به شهرها مواجه شده اند که امری نگران کننده است.

پژوهش حاضر با در نظر گرفتن رابطه گردشگری با روستا از منظر اقتصادی در چارچوب اقتصاد روستایی ابتدا شاخص های اقتصادی مرتبط با پژوهش را معرفی و با توجه به میزان همبستگی هر یک از ۹ شاخص اقتصادی با روش تحلیل عاملی، به دو عامل تبدیل شد عامل اول درآمدزایی از طریق خدمات و حضور گردشگران و عامل دوم درآمدزایی از طریق تولیدات کشاورزی، صنایع دستی و تولیدات بومی نام گذاری و وزن هر عامل نیز مشخص شد. عامل اول به دلیل اینکه به تنهایی درصد بالایی از واریانس را محاسبه و توضیح می دهد به عنوان عامل مهم تر شناخته شده (درآمدزایی). شاخص میزان فروش محصولات کشاورزی و درآمدزایی از طریق تولیدات کشاورزی، صنایع دستی و محصولات بومی بیشترین تأثیر را بر اقتصاد روستاهای مورد مطالعه داشته و از بین شاخص های اثرات اقتصادی شاخص میزان تولید صنایع دستی و محصولات بومی مهم ترین اثر را داشته است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد به دلایلی از جمله: استاندارد نبودن شریان های منتهی به روستاها، ضعف زیرساخت ها و خدمات رفاهی و نبود شرایط مناسب اسکان باعث کوتاه شدن مدت زمان سفر به این مناطق شده است. نکته مهم دیگر که چون شمشیر دو لبه است، افزایش قیمت اراضی روستاهای هدف و میل به خرید آنها توسط گردشگران می باشد که اگرچه توسط روستاییان و بومیان عاملی مثبت لحاظ می شود ولی در بلندمدت و با تصرف اراضی و تغییر کاربری آنها، شاهد تضعیف بافت روستا هم به لحاظ کالبدی و هم فرهنگی خواهیم بود.

منابع و مأخذ:

- ۱- ابراهیمی دهکردی، امین (۱۳۹۶)، مطالعات روستایی شهرستان نور، درسنامه درس روستا، دانشگاه مازیار.
- ۲- اردستانی، محسن (۱۳۸۷)؛ «مبانی گردشگری روستایی»؛ انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، تهران.
- ۳- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۳)؛ «توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی»، نشر نی، تهران.
- ۴- اشتری مهرجردی، اباذر (۱۳۸۴)؛ «اکوتوریسم و پایداری، جنبه‌ها و ویژگی‌ها»، ماهنامه جهاد، سال ۲۴ شماره ۲۶۲.
- ۵- ایروانی، محمدرضا و محسن پور خسروانی (۱۳۹۱)؛ «مبانی گردشگری»؛ انتشارات آسمان-نگار، چاپ اول، اصفهان.
- ۶- بمانیان، محمدرضا و هادی محمودی نژاد (۱۳۸۸)؛ «مبانی برنامه‌ریزی و گردشگری روستایی»؛ انتشارات هله/طحان (انتشارات تخصصی معماری و شهرسازی)، چاپ اول، تهران.
- ۷- حسین زاده دلیر، کریم و رحیم حیدری (۱۳۸۲)؛ «توریسم در ایران، چالش‌ها و امیدها»، مجله جغرافیایی توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱.
- ۸- سعیدی، عباس (۱۳۷۵)؛ مبانی جغرافیای روستایی؛ انتشارات سمت، تهران.
- ۹- سقایی، مهدی (۱۳۸۲)، گردشگری و تبارشناسی صورتبندی یک پدیده جغرافیایی، نشریه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۸.
- ۱۰- شیخ اعظمی، علی (۱۳۹۳)، نقش شبکه شهری در توسعه منطقه‌ای (نمونه موردی: استان مازندران)، همایش ملی توسعه پایدار فضایی در سواحل دریای خزر، دانشگاه مازندران.
- ۱۱- عاشری، امامعلی و هاجر حیدری ثانی (۱۳۹۱)؛ «نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اقتصاد روستایی مطالعه موردی: روستای خوشاکو ارومیه»، همایش علمی-تخصصی توسعه روستایی و کشاورزی با تأکید بر تولید ملی، دانشگاه پیام نور پیرانشهر.
- ۱۲- عنابستانی، علی‌اکبر و دیگران (۱۳۹۱)؛ «بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان (مطالعه موردی: دشت ارژن_فارس)»، مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی، سال دوم، شماره ۲.
- ۱۳- قاسمی، علی و وراز مرادی مسیحی (۱۳۹۲)؛ «نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بهشهر»، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۲.
- ۱۴- محلاتی، صلاح‌الدین (۱۳۸۰)؛ «درآمدی بر جهانگردی»، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ۱۵- محمودی چناری، حبیب و دیگران (۱۳۹۴)؛ «گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه پایدار اقتصادی مطالعه موردی: روستای شیت، شهرستان طارم، استان زنجان»، همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط‌زیست پاک، دانشگاه بوعلی سینا، همدان.
- ۱۶- مهدوی، مسعود (۱۳۸۶)؛ «اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان»، فصلنامه روستا و توسعه، سال یازدهم، شماره ۲.

۱۷- وبسایت مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰.

- 18-Eric,Thompson(2007); Measuring the Impact of Tourism on Rural Development: An Econometric Approach;the journal Of Regional Analysis&policy; University of Nebraska, Lincoln – USA; JRAP 37(2): 147-154.
- 19-Maricica, Drutu (2012); Rural Tourism for Local Economic Development; University of Messina, Italy; International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences Volume, Special Issue (2012), pp. 196-203.
- 20-Sandhu,Mandi(1988);Tourism and sustainability:the commercial trekking industry in the kullu vally himachal Pradesh,india
- 21-Williams, S. 1997. Tourism Geography. London